

15-MAY — BOTU TUG'ILGAN KUN

O'zbek adabiyotining dunyodagi boshqa xalqlar adabiy-ma'nnaviy muhitiga kirib borishida, tabiiyki, fidoyi ziyoilar, xususan, tarjimon va adabiyotshunoslarning xizmatiga hamma zamonlarda ehtiyoj sezildi. Bugunqan adabiy hayotga nazar tashlansa, ko'plab turk adiblarining asarlari o'zbek tiliga tarjima qilinganiga guvoh bo'lamiz. Ikki qardosh adabiyot muammolariga doir ayrim qiyosiy tadqiqotlar ham maydonaga keldi. Ayni chog'da, mumtoz va zamonaviy o'zbek adabiyoti namunalari turk tiliga tarjima qilinib, qardoshlarimizning muhtasham kutubxonalarini hamda turkiyalik adabiyot muhibbining kitob javonidan o'r'in olayotgani sir emas. Bu yo'lda ko'plab ma'nnaviyat zahmatkashlari jonbozlik ko'satib keladi. Shurdan buri, o'n yillardan beri taniganim adabiyotshunos olim, tarjimon Vali Savash Yelokdidi.

Vali Savash muallimi zamonaviy o'zbek adabiyoti namunalari, xususan, G'afur G'ulom, Erkin Vohidov, Xayriddin Sultonov, Nazar Eshonqul va boshqa adiblarining asarlari turk tiliga o'girdi; nashr qildirdi. Uning tashhabbusi bilan Turkiyada "O'zbek adabiyotidan tanlangan hikoyalar" to'plami bir necha marta bosildi. Professor

YORUG' KUNLAR KUYCHISI

Turli janrlarda ijod qilgan Mahmud Hodiy Alisher Navoiy, Fuzuliy, Lutfiy va Furqat kabi mumtoz shoirlarning asarlari o'qib, ulardan ta'sirlanadi va hazrat Navojoya ergashib she'rler yozadi:

Bir zamonlar elimiz
Qorong'uda qolmishdi.

Bu choqlarda tilimiz
Yorli ism olnishdi...

"Bu tushuncha yanglishdir,
O'z tilini sevmaslik

Eng yaramas bir ishdir.
Biz yashamoq istasak,

Tilimizni sevaylik.

Bizning tilni yaramas,
Yorli, degan kishilar

Yanglishalar, shubhasiz.

Bizning til ham boy tildir",
Dedi ongli bir kishi...

"U kishi kim?" desangiz,
Ay'tib beray, o'toqlar.

U kishini bilsangiz,
Buyuk shoir Navoiy.

Shuning uchun, bolalar,

Navojining otini.

Oltin bilan yozaylik.

("Navoiy" she'ridan)

Mahmud Hodiy Moskvada yashagan vaqtlarida Fitrat va Cho'lp'on qatorida yana bir "ustoz"ning borligi oshkor bo'ladi. Ijodining ikkinchi davrida shakllangan bu "ustoz" yangi bir davr va siyosiy tuzumning quruvchisi bo'lishini va'da bergan, buni amalga oshirish yolda tezkor qadamlar bilan harakaq qilgan siyosiy idoradat boshqasi emas. Aslida, bu ustozlarning har biri yosh shoirini o'z yo'lidan yurdirishga harakat qilishi. Bu shahardagi tashsil yillarda O'zbekistonidagi adabiy hayotdan va muhitidan uzmagan Mahmud Hodiy Toshkentdagi dast'lari bilan aloqa qilishi, hayot va adabiyotda o'xshash nuqtalardan qaraydigan firdoshlar bilan yozishishda, turli gazeta va jurnallarning muharrirlari bilan munosabat obib borishda davom etadi. Bu yillarda uning she'rleri bilan bir qatorda adabiyot, san'at va yangi ijtimoiy tuzum bilan bog'liq maqolalari "Inqilob", "O'zgarishchi yoshlar", "Maorif va o'qituvchi" kabi nashrlarda bosilib turadi. Uning she'rleri 1924-yili "Go'zal yozg'ichlar" to'plamida Abdulla Qodiriy, Oybek, Oltoy kabi adiblarining asarlari bilan birga nashr etiladi.

1920-yillardan keyin butun o'lkada bo'lgani kabi O'zbekistonda ham jadal o'zgarishlar yuz bera-di. Ular yashagan davr Mahmud Hodiy va u kabi yoshlarni faqat yangilik tarafidori qilmay, balki ayni paytda butun mamlakat bo'ylab o'matilgan tuzum

himoyachisi va notiq'i bo'lish vazifasini ham ularning zimmasiiga yukladi. Shu munosabat bilan u o'z asarlari orqali yangiliklarni ham yoshlar hayotiga olib kirish, ularga o'z xohish-istiklari, orzu-umidlarini singdirish va shu yo'l bilan sovetlarning g'alaba qilishiga o'z hissasini qo'shish g'oyasini amalga oshiradi. Bu yillarda qaysi fikr va tuyg'ulari bilan bu kurashda bo'lganligi, uning adabiy qarashlari va yo'nashilishi tushunishda quyidagi misralar yordam beradi:

Ko'nglim yosh, ruhim yosh, kuchim yosh,
Yosh yo'llar, yosh kuchlar izlayman.

Orta tortganga hadyam – tosh,
Har choq men ilgari undayman.

("Umid so'zları" she'ridan)

Yangi tuzumming ashaddi himoyachisi va uning kurashchisi Hodiy o'ziga davrdosh bo'lgan O'ybekning "Ko'ngil naylari" kitobiga yozgan muqaddimasida yosh shoirni tabriklaysi; unga o'z ijodini yanada kamol toptirishi uchun bir qancha maslahatlar beradi. Shuningdek, bu asar munosabati bilan davr shoir va yozuvchilariga asarlari "buyuk yutuq va zafarlarining o'quvchilariga xushxabar berishlarini" xohlaysi; shoirlarni "inqilobi" she'rler yozishiga da'vat etadi.

1925-yilda Hodiyning "Umid uchqunlari" nomli birinchi she'reyi kitobi nashr etildi. Bundagi she'rlerida inqilob va uni amalga oshirgan ruhga e'tibor qaratadi. Yangi tuzum odamlari olib kelishiga va'da qilgan yangi hayotni i'natish uchun kurashda qatnashishga taklif qiladi. O'zini bu jarayoning askari sifatida ko'rgan Botu o'z tutumini she' va magolalarni qilgan siyosiy idoradat boshqasi emas. Aslida, bu ustozlarning har biri yosh shoirini o'z yo'lidan yurdirishga harakat qilishi. Bu shahardagi tashsil yillarda O'zbekistonidagi adabiy hayotdan va muhitidan uzmagan Mahmud Hodiy Toshkentdagi dast'lari bilan aloqa qilishi, hayot va adabiyotda o'xshash nuqtalardan qaraydigan firdoshlar bilan yozishishda, turli gazeta va jurnallarning muharrirlari bilan munosabat obib borishda davom etadi. Bu yillarda uning she'rleri bilan bir qatorda adabiyot, san'at va yangi ijtimoiy tuzum bilan bog'liq maqolalari "Inqilob", "O'zgarishchi yoshlar", "Maorif va o'qituvchi" kabi nashrlarda bosilib turadi. Uning she'rleri 1924-yili "Go'zal yozg'ichlar" to'plamida Abdulla Qodiriy, Oybek, Oltoy kabi adiblarining asarlari bilan birga nashr etiladi.

Shoirning ikkinchi kitobi – "To'lojin tovushlari" – dagi she'rlerida yangi hayotni shakllantirish, o'zi xohlagan yangi inson tipi va insoniy munosabatlarni aks ettirishga harakat qiladi. U dunyodagi turli voqealarni she'lar uchun mavzu qilib oladi. She'rlerida zamон farqandarinining ertangi kunlari yorug' va go'zal bo'lishiga, xalqning farvon va baxtili yashashiga samimiy ishonch bildiradi:

"Men-da sen kabi shox', sen kabi mag'rur,
Meni "menlik" ka asir eta olmas bu g'urur.

Chunki men
Olganman
Bu g'ururimni
Bu sururimni
Shonli vulgondan,

QARDOSHNING QADRI

Zaynobiddin Abdirashidov bilan birga o'zbek jadid adabiyoti namunalarini turk o'quvchilarga taqdim etdi.

Aslida Vali Savash mualliminining ilmiy tadqiqotchilik faoliyatini bevosita zamonaviy o'zbek adabiyoti bilan bog'liq. O'z vaqtida "Erkin Vohidov she'rlerida til va uslub" mavzusida doktorlik (PhD) dissertatsiyasini himoya qildi. Bir muddat Toshkent davlat Sharqshunoslik universitetida talabalarga saboq berdi. O'sha davrda o'zbekistonlik hamkasblari bilan bamaslahat taniqli turk adiblarining hikoyalarini o'zbek tiliga tarjima qilib ommalashtirdi.

Doktor Vali Savash bugun Anqaradagi nufuzli Hoji Bayram Vali universitetida aynan "Zamonaviy turkiy tillar va adabiyotlar" bo'limda mudir vazifasida ishladi. Bo'linda o'zbek adabiyotiga bog'liq ilmiy mavzularni muhokama etadigan yosh tadqiqotchilarga rahbarlik qiladi, beminnat maslahat va amaliy yordam beradi.

Vali Savash Yelok filologiyaga oid ko'plab xalqaro anjumanlarda biz bilan hamkorlik qiladi; jiddiy qiyosiy-tipologik yo'sindagi ma'ruzalar bilan qatnashadi. Bu hol olimming o'zbek-turk

adabiy aloqalari-da faol ekanidan darak beradi.

Umuman olganda, bugungi adabiy aloqalar rivojida, milliy adabiyotimizning Turkiyada keng targ'ib etilishida Vali Savash Ye-lokning xizmatlari katta. Yaqinda u O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining faxriy a'zosi bo'ldi. "Jadid" tahririyati a'zolari qadrondan qardoshimiz Vali Savash muallimni tabriklaysi va kelgusidagi hamkorlik rejalariga omad tilaydi.

Quyida olimning o'zbek shoiri Botu to'g'risi-dagi yirik maqolasingin bir qismi gazetxonlarga taqdim etilmoqda.

K.BAHODIR

XOTIRA AZIZ

(Davomi. Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Boqixo'jayev Umarxo'ja – 1896-yili Buxoro shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkilotning sobiq a'zosi. 1935-yili sudanib OzSSR Jinoyat kodeksining 212-moddasi bilan 8 yil qamoq jazosiga hukm qilingan. Qamoqqa olingan paytda aniq mash'uloti bo'limgan. O'zSSR IIKK Buxoro sektorining 11760-tonli ishi bo'yicha u doimiy ravishda aksilinqilobiy, ig'vogarlik targ'iboti olib borganlik va ittihodchilarning qator aksilinqilobiy yig'ilishlarida ishtirot etganlikda ayblangan. 1931-yili Eronga tillo sifatida 5000 tuman yuborgani uchun 10 yil mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Muddati 1937-yil 20-otkabyrdan hisoblangan.

QATAG'ON QURBONLARI

Do'stmuhammedov Mashrab – 1898-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. 1933-yili 8 yil ozodlikdan mahrum qilingan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti sobiq a'zosi. Akbar Ismoilov, Shomansur Alixo'jayev va boshqalar bilan aloqada bo'lgan, doimiy ravishda sovetlarga qarshi qo'poruvchilik ishlarini olib borganlikda ayblangan. 10 yil mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Muddati 1937-yil hisoblangan.

Nizomboyev Inog'omjon – 1901-yili Namangan shahrida tug'ilgan. 1931-yili 5 yil muddatga qamalgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti Namangan filiali rahbari bo'lgan. Hibsga olingan vaqtida sabzavot tayyorlov punkti mudir vazifasida ishlagan. Sovet hokimiyatiga qarshi targ'iboti olib, trotskychilar qatag'on qiliishiga hamdardilik bildirgan. Aksilinqilobiy yig'inlarda qatnashib, jousular bilan bog'langanligida ayblanib, otvuga hukm qilingan.

Burxonxo'jayev A'zamxo'ja – 1898-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. 1919-yildan Eserlar partiyasida bo'lgan. Toshkent isyonida sovet hokimiyatiga qarshi chiqqan. 1921-1929-yillari "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Qamoqqa olingunga qadar O'zSSR Moliva xalq komissarligi xo'jalik boshqarmasi boshlig'i vazifasida ishlagan. Sovet partiyasi va sovet hokimiyatiga, siyosatiga qarshi mutazam targ'iboti olib borganlikda ayblanib, otvuga hukm qilingan.

Muhammadin Jalol – 1890-yili Ordjonikidze rayoni Nug'oy qo'rg'on qishlog'da tug'ilgan. 1927-yilgacha "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Hibsga olingan vaqtida kolxoza ishlagan. Doimiy ravishda aksilinqilobiy, troykychilik targ'iboti olib borgan, SSSR'dagi ocharchilik to'g'risida ig'vo tarqatganlikda ayblangan. 10 yil muddatga mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan.

Yoqubov Ilhom Orifjonovich – 1891-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgani uchun 1937-yili VKP(b) safidan o'chirilgan. Tursunxo'jayev, Isalomov, Yoqubov va boshqalar bilan yaqin aloqada bo'lganlikda ayblanib, 1937-yil 14-sentyabrdan mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan.

Kupuboyev Nasreddin – 1890-yili Kattaqo'rg'on shahrida tug'ilgan. Hibsga olingan vaqtida ishsiz bo'lgan. 1920-yildan 1924-yilgacha millatchi, "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Muntazam aksilinqilobiy targ'iboti olib borganlikda ayblanib, 10 yil qamoq jazosiga hukm qilingan. Jazo muddati 1937-yil 20-sentyabrdan hisoblangan.

Kamolov Mulla Mardam – 1884-yili O'zSSR Kattaqo'rg'on rayoni Yormalo'zi qishlog'da tug'ilgan. 1933-yilda 3 yil muddatga ozodlikdan mahrum qilingan. 1936-yilgacha "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Soviet hokimiyatiga qarshi murosasiz dashman sifatida aksilinqilobiy targ'iboti olib borganlikda ayblanib, 1937-yil 10 yil qamoq jazosiga hukm qilingan. Jazo muddati 19-sentyabrdan hisoblangan.

Abduosoatov Qo'zi Haydarbek – 1875-yili Samarqand shahrida tug'ilgan. O'tmisida volost boshqaruvchisi bo'lgan. "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti faollardan biri. Hibsga olingan vaqtida aniq mash'uloti bo'limgan. O'z atrofiga sobiq aksilinqilobiy tashkilotchilarni to'plab yig'inxilar o'tkazgan, targ'iboti olib borgan, sovet hokimiyatiga qarshi kurashishga da'vat qilganlikda ayblanib, otvuga hukm qilingan.

Husainov Kamoliddin – 1880-yili Samarqand shahrida tug'ilgan. Chor Rossiysi davrida mahalliy politiya boshlig'i vazifasida ishlagan. 1916-yildagi Jizzax qo'zg'onloni bostirishda ishtirot etgan. Hibsga olingan vaqtida hech qayerda ishlamanagan. 1920-1924-yillari "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Soviet hukumatga qarshi yig'inlarda ishtirot etganlikda ayblanib, otvuga hukm qilingan.

Rahmonberdiyev Topiboldi – 1884-yili Samarqand shahrida tug'ilgan. 1919-1926-yillari "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkiloti a'zosi bo'lgan. Hibsga olingan vaqtida O'zkonservtrest kontorasi kotibi vazifasida ishlagan. O'z uyida aksilinqilobiy tashkiloti tuzganlikda ayblanib, 10 yil muddatga mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati 1937-yil 12-sentyabrdan hisoblangan.

O'rinox'jayev Mirzaxo'ja – 1897-yili Jonboy rayoni Jonboy qishlog'da tug'ilgan. 1921-1926-yillari "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkilotining faol a'zosi bo'lgan. Qamoqqa olingan paytda meva-sabzavot tajriba stansiyasi direktori vazifasida ishlagan. O'z uyida yig'inxilar o'tkazib, aksilinqilobiy targ'iboti qilganlikda ayblanib, 8 yil mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati 1937-yil 17-sentyabrdan hisoblangan.

Abdug'affarov Abduaziz – 1891-yili Samarqand shahrida tug'ilgan. Volost boshqaruvchisining sobiq kotibi vazifasida ishlagan. 1926-yilga qadar "Milliy ittihod" aksilinqilobiy tashkilotining faol a'zosi bo'lgan. Aksilinqilobchi Abdusattorov bilan aloqada bo'lib, o'z uyida sovet hukumatiga qarshi targ'iboti olib borganlikda ayblangan. 10 yil mehnat tuzatuv lageriga hukm qilingan. Jazo muddati